

Anna Borbonet, l'excursionisme com a forma de coneixement*

**Joan Tort i Donada
Pere Tobaruela i Martínez**

Estima i fes estimar la terra que trepitges

Josep Iglésies, *Amb les cames i amb el cor*

El contacte amb el món, la percepció directa de les coses, no és un exercici fútil o un simple passatemps per a ociosos. És una manera de fer, i de relacionar-se amb el món, que defineix una determinada manera d'estar-hi, de viure-hi. Per això, l'excursionisme no s'ha pogut definir simplement com un esport o com una activitat per al lleure. Són freqüents, al nostre país, els exemples de persones que, des d'una pràctica excursionista assumida en un sentit ampli i obert, han arribat a desenvolupar amb gran profunditat determinades facetes o camps d'estudi que, en un sentit o en un altre, han tingut a veure amb el territori, amb la naturalesa, amb el món en general. És a dir, amb els grans conceptes o idees amb els quals, d'una manera ben lògica i natural, aquesta pràctica excursionista posa en contacte. Potser, senzillament, en cert sentit l'excursionisme és bàsicament això: una forma elemental, i privilegiada, d'accedir al coneixement de les coses.

* Aquesta entrevista ha tingut lloc el mes de març de 1998 al domicili d'Anna Borbonet, a Barcelona, i ha estat posteriorment revisada per la interessada.

Avui tenim ocasió de parlar d'aquestes qüestions amb un cert deteniment, amb una persona profundament implicada amb l'excursionisme des de ben jove. Anna Borbonet i Macià, nascuda i resident a Barcelona, sintetitza, a través de la seva dilatada trajectòria com a excursionista, tota una manera d'entendre aquesta activitat. El seu interès per branques molt diverses del saber –de la botànica a l'arqueologia, passant per la filologia, àmbit, aquest últim, en el qual ha cursat estudis superiors– té, com a factor unificador, una dèria compartida per moltes altres persones: la de descobrir el món per un mateix. Tocant-lo, veient-lo, admirant-lo com aquell qui l'acabés de desembolicar.

En certa manera, la major part de les activitats a les quals us heu dedicat al llarg de la vida tenen l'origen en la vostra vinculació a l'excursionisme. Per això, per començar, ens agradaria que ens expliquéssiu els vostres inicis en aquest camp.

La realitat és que a la meva família hi havia una certa tradició excursionista. Això explica que, des de ben jove, aquesta activitat no em fos estranya. A casa era normal fer sortides a indrets diversos de Catalunya; sobretot als Pirineus, que eren un dels indrets predilectes del pare. El pare era un gran afeccionat a la muntanya, i li agradava organitzar les seves vacances fent sempre estades d'uns quinze dies en zones pirinenques.

Fora de l'àmbit familiar, en acabar el batxillerat vaig entrar a formar part de les Joventuts Musicals. I precisament, la gent que formava aquest grup musical solia fer sortides arreu del país, sobretot a la part oriental dels Pirineus. Finalment, el 1965, vaig fer-me sòcia del Centre Excursionista de Catalunya. A partir d'aleshores vaig començar a anar d'excursió més assíduament, i al costat de gent amb molta experiència. Amb el temps vaig començar a col·laborar en diferents activitats que organitzava el Centre. Així, per exemple, l'any 70 vaig integrar-me al consell de redacció de la revista *Muntanya*. Més endavant, vaig començar a col·laborar amb una altra secció, amb l'«Estudi de la masia catalana», i aquesta col·laboració l'he mantinguda fins ara.

El vostre interès per l'excursionisme va tenir algun motiu, algun punt d'arrencada concret?

Vaig començar a fer excursionisme motivada per la curiositat, en el sentit ampli de la paraula. Sempre m'he sentit atreta per conèixer les coses, el món en general. I en particular, m'ha interessat conèixer de prop el país, el territori, la gent. M'he dedicat a un tipus d'excursionisme que crec que connecta molt directament amb el que, a l'origen d'aquest moviment, a finals del segle passat, es va anomenar «excursionisme científic». A la pràctica, quan m'he proposat anar a un lloc ha estat per una motivació, un interès concret: ja fos per augmentar el meu coneixement particular d'aquell lloc o simplement per gau-

dir d'un determinat paisatge. Quan vaig a un indret, sigui quin sigui, m'interesso per les coses que hi veig: prenc notes, parlo amb la gent, faig fotografies... Per a mi l'excursionisme i la curiositat són dues coses molt lligades.

Tanmateix, avui dia, en general trobo a faltar aquesta curiositat dins l'excursionisme. Actualment, s'estilen més les sortides col·lectives, en què t'ho donen tot massa mastegat i no t'has de preocupar gairebé de res. Penso que això és negatiu per a la iniciativa de la gent, de l'excursionista, ja que si t'ho donen tot fet, l'interès per les coses minva considerablement. Aquesta, diguem-ne, «comoditat» no té res a veure, des del meu punt de vista, amb allò que és per mi l'excursionisme: descoberta personal. I amb això no vull dir que sigui totalment contrària a aquestes sortides en grup, ni molt menys. Penso que aquest tipus d'excursions s'haurien de combinar amb d'altres en què cadascú elaborés el propi itinerari, la pròpia descoberta...

Pel que dieu, per vos l'excursió col·lectiva és ben diferent de l'excursió en solitari...

Per començar, per mi el paisatge es percep d'una manera ben diferent, quan vas tota sola d'excursió. De fet, observes més, et concentres més. Personalment quan faig una sortida en solitari no em costa orientar-me i gairebé no m'equivoco durant l'itinerari. És com si anés més pendent d'allò que faig. A més, anar tota sola em permet copsar algunes coses que em passen per alt quan vaig acompanyada, com ara els sorolls que m'envolten, la presència de les flors... La realitat és que hi ha coses que no puc fer quan vaig amb altres persones, llevat del cas que vagi amb algú amb qui tingui una coincidència d'interessos molt gran.

Tanmateix, no us penseu que sóc una persona solitària; també m'agrada anar d'excursió amb altra gent. Totes dues maneres de sortir d'excursió, en solitari o en grup, trobo que tenen el seu propi al·licient. Això sí, penso, tal com us acabo de dir, que tant el paisatge com els sorolls o l'aire es perceben d'una manera ben diferent.

La vostra dedicació a l'excursionisme, us ha portat amb el temps a desenvolupar un ventall d'interessos ampli o més aviat us heu centrat en algun camp de recerca en particular?

D'entrada caldria dir que, si bé l'excursionisme pot despertar una afeció determinada, també es dona el procés invers: l'interès inicial per la fotografia, l'arqueologia, la botànica, l'arquitectura rural, els noms de lloc, pot desenvolupar-se al marge de l'excursionisme; el que ha passat, en el meu cas, és que l'excursionisme ha fomentat i completat l'interès per aquests temes, sobretot pel que fa al món vegetal.

D'altra banda, jo crec que, per a un bon nombre de persones, la pràctica excursionista es pot convertir en una font de coneixements que, de fet, està a l'abast de tothom; només cal tenir interès per aprendre. En un primer moment,

l'experiència directa del territori, la mateixa descoberta personal, et porta a interessar-te per tot allò que veus; a la pràctica, però, la necessitat d'evitar la dispersió et porta a limitar-te i a triar. És un procés lògic.

Concretant una mica, potser allò de més positiu que m'ha aportat l'excursionisme, deixant de banda de les afeccions puntuals que hi puguin estar relacionades, ha estat arribar a tenir un coneixement global del país, que faig extensiu, si bé més aproximat, a la Catalunya Nord, al País Valencià i a les Illes. Aquest caminar constant m'ha portat a valorar molts indrets que no coneixia i m'ha despertat l'interès d'anar-hi, moltes vegades al marge de l'excursió programada. D'aquesta manera, els diversos paisatges van encaixant com un immens mosaic geogràfic.

En aquest procés d'aprenentatge i de formació progressiva, la influència dels companys deu tenir un paper important...

Crec que, d'entrada, l'aprenentatge depèn molt de la motivació i de la voluntat de la persona mateixa. Molt sovint es dona el cas que l'excursionista és un veritable autodidacte; si més no, en un determinat aspecte o altre. Ara bé, deixant de banda la qüestió de la motivació, tenir per companys gent experimentada i entusiasta pot ser una manera d'engrescar-te, d'anar descobrint coses... Quan comences, sobretot, aquest factor pot ser realment important.

En el meu cas, puc dir que al llarg dels anys de pràctica excursionista han estat diverses les persones que m'han influenciat d'una manera directa; unes vegades, del mateix Centre, i altres vegades, de fora. Concretament, de Josep Llaudó em va sobtar el seu gran interès, la seva inquietud per aprendre coses. Aquesta aptitud seva va potenciar la meva pròpia curiositat. Una altra persona que em va influir va ser Albert Jané, sobretot en qüestions relacionades amb la llengua. També puc parlar-vos d'Antoni Glory, un excursionista del Conflent, al costat del qual he après moltes coses. L'Antoni és una persona que té molt respecte per la muntanya i té, a més, una visió global del territori. També admiro la capacitat d'observació de Josep Maria Sala, una persona que identifica el relleu amb una gran facilitat. Aquesta capacitat d'identificar els elements del relleu també la tenia Camil José, una altra persona que em va influenciar amb la seva manera de fer i amb els seus coneixements de geografia de Catalunya. De fet, totes aquestes influències es complementen les unes amb les altres i formen part de la meva pròpia experiència.

Entre les persones que heu esmentat no hi ha el nom de cap dona. Es podria considerar, amb caràcter general, que l'excursionisme ha tingut més acceptació entre els homes que entre les dones?

He pensat moltes vegades en això, i he tret la meva pròpia conclusió. De fet, és lògic trobar més homes que dones vinculats a l'excursionisme. En certa manera, aquesta situació reflecteix la societat en què vivim, o més ben dit, en què

vivíem quan vaig iniciar-me en l'excursionisme. Aleshores, la dona estava destinada a quedar-se a casa, i els homes eren els privilegiats que podien sortir a recórrer tranquil·lament el país. Tanmateix, hi va haver dones, com jo mateixa, que no vam tenir cap tipus de problema per abocar-nos de ple a activitats, com ara l'excursionisme, que estaven poc o molt reservades als homes. I d'això no en culpo ningú en concret: la societat de l'època estava organitzada d'aquesta manera i les primeres que havíem de fer alguna cosa perquè aquesta situació canviés érem les mateixes dones. Per això, em sembla especialment significatiu el paper que dins l'excursionisme català han tingut dones com Maria Antònia Simó o Montserrat Ubach, veritables capdavanteres en la seva especialitat.

Centrem-nos ara, si us sembla, en les activitats que heu dut a terme en relació amb la pràctica excursionista. Per exemple, l'estudi de la toponímia, que heu convertit en la vostra dedicació professional.

L'estudi dels noms de lloc és un altre aspecte molt lligat a l'observació directa del terreny. El mateix Joan Coromines deia que difícilment hauria emprès la redacció dels seus diccionaris, basats en un treball de camp exhaustiu, sense haver tingut un esperit excursionista. En el meu cas, la toponímia em va interessar sobretot des del punt de vista de la seva relació amb els mapes, amb la cartografia. A principis dels anys vuitanta, vaig començar a col·laborar en la revisió de la toponímia dels mapes de Catalunya fets per l'Instituto Geográfico Nacional. Uns anys després, aquesta tasca la va assumir l'Institut Cartogràfic de Catalunya, i precisament en aquesta època vaig entrar-hi a treballar. Des d'aleshores fins ara m'he estat dedicant específicament a aquests temes.

Penso que per poder desenvolupar encertadament aquesta feina m'ha vingut molt bé conèixer el país. En definitiva, es pot dir que l'excursionisme m'ha aprofitat a la toponímia. L'excursionista al llarg de la seva ruta necessita referents per orientar-se correctament; aquests referents són els topònims, els noms de lloc. Sense donar nom als llocs difícilment podríem moure'ns pel país sense perdre'ns. Tanmateix, a més de saber com es diu un lloc també cal saber situar-lo, perquè si no el situes, si no el relaciones amb l'entorn, el topònim no et servirà per a res.

També heu desenvolupat una certa faceta literària, com ho evidencia la vostra monografia sobre la Vall del Bac o l'estudi sobre la masia...

Els anys que vaig estar vinculada al consell de redacció de la revista *Muntanya* vaig publicar un article sobre la Vall del Bac, un racó de l'Alta Garrotxa pràcticament despoblat i amb un gran interès paisatgístic. Amb motiu d'aquest article, Josep Iglésies em va esperonar a escriure un petit assaig, aprofitant la documentació que havia aplegat. Val a dir que Josep Iglésies, a més de ser un infatigable excursionista i erudit, era una persona que sabia motivar la gent. Aquesta va ser la gènesi del llibre, del qual conservo molt bon record, ja que

em va donar l'oportunitat de tractar els últims estadants d'aquella vall. Pel que fa a l'estudi sobre la masia, és una cosa molt diferent; un llibre de divulgació a base de text i de fotografies antigues i actuals, en què tracto d'explicar la importància d'aquest element del poblament des del punt de vista arquitectònic, històric i territorial en general. Actualment estic treballant, juntament amb Jordi Sanglas, en un recull toponímic sobre el terme de Tavertet. En realitat no ens volem cenyir únicament al recull de noms de lloc de Tavertet, sinó que també volem donar una notícia del terme.

En certa manera, en aquest estudi que actualment porteu a terme a Tavertet es condensen el coneixement i l'experiència que heu anat adquirint al llarg de les vostres nombroses excursions per tot Catalunya.

De fet, a Tavertet he trobat moltes de les coses que m'han atret al llarg de les meves excursions. Una cosa que em va impressionar d'aquest terme, des d'un primer moment, són les cingleres. És meravellós enfilat-tes hi i descobrir, als teus peus, una vista que sembla que no tingui límit. D'altra banda, aquest és un lloc privilegiat per a un esperit curiós i mínimament aventurer. Tot i la seva limitació, ja que no és, ni de bon tros, un dels municipis més extensos del país, té ingredients molt diversos i d'un gran interès paisatgístic: muntanyes, valls, cingles, altiplans, balnes, canals, coves... I també molts vestigis de tipus arqueològic, o simplement històric. A més, la possibilitat de treballar amb un gran coneixedor d'aquest lloc, com és Jordi Sanglas, ha eixamplat les nostres perspectives.

Com a coneixedora de primera mà del conjunt de Catalunya, ara ens agraderia que ens donéssiu la vostra visió personal del seu territori, aquest microcosmos que tantes vegades ha cridat l'atenció dels especialistes per la seva diversitat.

Bàsicament us puc dir una cosa: que a través del contacte directe amb la realitat de Catalunya m'he adonat que hi ha una manca de sensibilitat molt notable envers el territori. Des de fa uns anys, al país s'estan portant a terme unes actuacions territorials, com ara carreteres i infraestructures de tota mena, que deixen greus ferides al paisatge. Això em fa pensar que moltes de les actuacions territorials es duen a terme sense reflexionar gaire. En general falta sensibilitat, i així no anem enlloc. Hi ha moltes maneres de fer les coses, i veig que no hi ha control sobre gairebé res. Crec que abans de portar a terme una actuació de qualsevol tipus amb impacte sobre el territori, sigui petit o gran, s'hauria de valorar detingudament la necessitat d'aquesta actuació a la zona afectada. Em temo que això no es fa, almenys d'una manera seriosa.

La realitat és que a Catalunya, des del punt de vista territorial, hem arribat a una situació complicada de solucionar que està a un pas d'esdevenir irreversible. Tenim, per exemple, la gran concentració urbana de l'àrea metropolitana de Barcelona, que comporta una forta degradació del medi natural, en el

sentit ampli del terme, i a la vegada, el despoblament de la zona del Prepirineu occidental, que s'està convertint en un desert humà, amb pobles pràcticament abandonats. D'altra banda, es van substituint els recursos naturals de les zones pirinenques i prepirinenques, perquè no són rendibles, per una infraestructura turística que afecta l'entorn. Per mi, aquesta situació és producte de l'excessiu protagonisme que té Barcelona, de manera que gairebé totes les actuacions territorials estan pensades per fer accessible el país a la capital, sense tenir en compte les conseqüències negatives que això pot tenir, a llarg termini, per al conjunt de Catalunya. Ja sé que hi ha motius econòmics i de supervivència per fer-ho, però caldria haver trobat un equilibri entre l'explotació dels recursos naturals, el lleure i la protecció de l'entorn natural. Des de la meua perspectiva, aquesta manera de fer i d'actuar sobre el territori porta el país cap a una mena de «mort anunciada». I en dir-vos això no vull semblar una persona fatalista. Crec que sóc, simplement, realista.

Penseu, doncs, que des del punt de vista territorial el futur de Catalunya és, com a mínim, incert.

En general, els catalans no som conscients del país en què vivim. Em remeto a les paraules del geògraf francès Pierre Deffontaines, que va dir que el territori català és un model de varietat i d'equilibri. Per això, si no volem que el territori del país deixi de ser així tothom l'ha de servir, ciutadans i polítics. Paisatgísticament, Catalunya és un país ben divers, d'una geografia molt rica. Aquest és un fet excepcional que no trobem a gaires indrets del món. I no sé ben bé perquè aquesta realitat territorial no es té present; vull dir que no s'actua en conseqüència.

Jo penso que la qüestió bàsica passa pel foment de l'estimació, i per l'adopció d'unes mesures de protecció més rigoroses que les actuals. I això, des del punt de vista polític, sembla que no s'entén. A Catalunya s'ha aconseguit preservar una sèrie de llocs gràcies als moviments populars; és el cas dels aiguamolls de l'Empordà i de la zona volcànica de la Garrotxa. Veient això, tinc la impressió que al país l'Administració pública va a remolc de la veu popular, malgrat que, avui dia, a Catalunya, la veu popular no té gaire pes específic. Per sintetitzar: si continuem actuant sobre el territori de la manera que ho estem fent fins ara, el dany, a curt termini, serà irreparable. I tots en serem responsables.

Com a colofó de la conversa, volem aprofitar la circumstància d'estar davant una excursionista experta per demanar-vos els «paisatges predilectes»; els llocs del país que, al llarg del temps, més us han cridat l'atenció...

Se'm fa realment difícil destacar un paisatge en concret entre tots els que he resseguit en el decurs de les meves sortides. Val a dir que, a mesura que he anat fent excursions, la meua capacitat d'admiració s'ha anat fent més selectiva. A

les primeres sortides que vaig fer, per exemple, a la part oriental dels Pirineus, tot allò que veia era un element de sorpresa, de descoberta. Però, a mesura que acumules percepcions, punts de vista i experiències, ja costa més que les coses que et vas trobant et cridin tant l'atenció, tot i que les terres ponentines pirinenques em van descobrir uns paratges extraordinaris.

Puc dir, en tot cas, que hi ha diversos indrets de la geografia de Catalunya i de les seves zones limítrofes que m'han atret en particular. Per exemple, la vall de Cardós i els cims que l'envolten, i, al Prepirineu, l'oblidada vall d'Isàvena, i tot el Montsec, d'indrets sorprenents i congostos impressionants, amb l'esment de l'ermita de Santa Quitèria, de situació estratègica a la part més meridional del congost de Mont-rebei, i la de Sant Urbà, tan solitària, a llevant del coll d'Àger. I llocs puntuals, com el paratge dels Tres Estanys, al Pirineu del Pallars, la visió del pla de Corts des de la serra de Peracalç i el paisatge feréstec de l'Alta Garrotxa, que és la zona de la Catalunya oriental que m'ha atret amb més força. També destacaria el Canigó i el seu entorn, el massís de Penyagolosa, al País Valencià, i el del Port, a la ratlla de la Sènia. I el camí del barranc de l'Ofre, camí vell de Sóller a Lluç, a Mallorca...

La llista seria inacabable. Hi ha molts paratges que, per un motiu o un altre, m'han atret: per la bellesa, pels seus colors, per l'espectacularitat... Al cap i a la fi, em confesso una enamorada del meu país i del seu territori.

* * *

Abastar el món en la seva globalitat pot ser la cosa més natural i senzilla o bé esdevenir la més vana i inútil de totes les empreses: tot depèn de l'actitud de la persona. Avui Anna Borbonet ens ha posat en evidència de quina manera, des dels plantejaments clàssics de l'excursionisme, es poden fer compatibles la visió local i la visió general. Com es poden començar a entendre les coses complexes a partir de l'observació de les coses que tenim més a prop. De quina manera, al cap i a la fi, es poden reintegrar en una mateixa mirada algunes perspectives que havíem cregut massa particulars, massa especialitzades.

Potser és que, després de tot, haurem de pensar que l'únic que val la pena és el retorn a la simplicitat, a les veritats elementals i autèntiques. Tal vegada en un moment com l'actual, en què la tecnologia ens ha fet creure omnipotents i cosmopolites, aquella frase de Joan Maragall continua conservant tot el sentit: «mal pot estimar un home tota la terra si no comença per aquella de la qual és format».

Dos moments de la conversa amb Anna Borbonet

